

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота магістра

з теми: **«ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Виконав: здобувач 2 курсу,
групи РО1-М23
спеціальності 013 Початкова освіта
Семінський Олександр Васильович

Керівник: **Дутко Олена Миколаївна**,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач

Рецензент: **Каньоса Наталія Григорівна**,
кандидат психологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	11
1.1. Метод проєктів – ретро аспект.....	11
1.2. Проєктна діяльність – суть, основи організації та форми	32
1.3. Особливості проєктної діяльності в початковій школі	42
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ».....	
2.1. Аналіз підручників для початкової школи щодо використання проєктної технології у початковій школі.....	58
2.2. Особливості впровадження проєктної технології у практику початкової школи.....	71
2.3. Впровадження проєктної діяльності на уроках «Я досліджую світ» у початковій школі	75
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

У контексті трансформації освіти в Україні сучасна школа ставить перед собою пріоритетні завдання, серед яких: формування активного ставлення учнів до здобуття знань, розвиток уміння мислити самостійно й приймати оперативні рішення, розкриття інтелектуальних і творчих здібностей школярів, а також підготовка молоді до життя в умовах ринкової економіки.

Одним із дієвих інструментів досягнення цих цілей є залучення учнів початкової школи до проєктної діяльності. Вона передбачає виконання різноманітних практичних завдань, спрямованих на створення творчого продукту, що не лише поглиблює навчальну мотивацію, а й сприяє формуванню критичного мислення, самоорганізації, особистісних переконань, а також професійного самовизначення та розвитку індивідуальних якостей учнів. Крім того, проєктна діяльність допомагає школярам навчитися приймати рішення у складних життєвих ситуаціях відповідно до обраного життєвого шляху.

З кінця XX століття проєктна діяльність стала об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (О. Анісімов, В. Беспалько, Ю. Громико, О. Коберник, Н. Матяш, В. Симоненко, С. Ящук тощо). У «Енциклопедії освіти» цей термін визначено як конструктивну та продуктивну діяльність особистості, спрямовану на вирішення життєво важливих проблем та досягнення результату через процеси цілепокладання, планування і реалізації.

Більшість учених наголошують, що проєктна діяльність має системний характер і включає такі компоненти, як суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, методи, засоби та результат. Вона відкриває перед учнями нові можливості для пізнання та впливає на формування їхніх переконань і світогляду. Основною складовою проєктної діяльності є проблемна ситуація, що відображає реальні потреби суспільства. Гармонійне поєднання навчальної,

творчої та дослідницької діяльності сприяє розвитку індивідуальних здібностей учнів, їхньої пізнавальної активності та здатності до вирішення нестандартних завдань.

Сучасна педагогіка і психологія активно розробляють освітні технології, що базуються на співпраці, індивідуальному, диференційованому та інтегрованому підходах до навчання. Особлива увага в контексті навчального процесу приділяється проєктній діяльності. Ця тема досліджується сучасними українськими науковцями (І. Єрмаков, О. Коберник, С. Ящук), а також зарубіжними фахівцями (П. Лернер, Е. Полат, Д. Хопкінс тощо).

Дослідники вважають, що проєктивність є важливим показником рівня культури суспільства, а проєктна діяльність сприяє вирішенню життєвих і професійних завдань, допомагає здобути професійний досвід і забезпечує розвиток кожної особистості. Її психолого-педагогічні можливості особливо значущі для учнів молодшого шкільного віку, оскільки вона відповідає їхнім віковим потребам і сприяє формуванню ключових компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти. Проєктна діяльність забезпечує творчий розвиток учнів та допомагає задовольнити запит суспільства на інтегроване навчання, що й обумовлює актуальність обраної теми **«Організація проєктної діяльності учнів початкової школи на уроках «Я досліджую світ»»**.

Мета дослідження: визначити технологію та умови ефективного впровадження методу проєктів під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Завдання дослідження:

1. Дослідити історичні передумови, психолого-педагогічну сутність та теоретичні основи методу проєктів.
2. Обґрунтувати дидактичний потенціал використання методу проєктів у навчанні учнів початкової школи.
3. Вивчити сучасний стан застосування проєктної діяльності у

практиці початкової школи.

4. Розробити практичні рекомендації щодо реалізації технології проєктної діяльності під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Об'єкт дослідження: освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження: організація та реалізація проєктної діяльності учнів початкової школи на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Методи дослідження: *теоретичні методи* (аналіз та узагальнення науково-педагогічної і психолого-методичної літератури; порівняння, класифікація і синтез інформації; узагальнення передового педагогічного досвіду з використання методу проєктів у початковій школі); *емпіричні методи* (анкетування педагогів і учнів; спостереження за навчальним процесом; аналіз творчих проєктів учнів для визначення рівня розвитку їх критичного мислення, самостійності та творчих здібностей; інтерв'ювання учнів початкових класів з метою виявлення досвіду використання методу проєктів); *статистичні методи* (обробка кількісних та якісних даних на всіх етапах дослідження для отримання узагальнених результатів).

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі Себечівського навчально-виховний комплексу загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів – дитячий садок Сокальської районної ради Львівської області із залученням учнів 3 А класу (20 учнів) і 3 Б класу (20 учнів). До анкетування було залучено 40 учнів.

Апробація результатів дослідження. Апробація. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2023-2024 рр.) та представлено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 1 публікації у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка № XX.

Структура дослідження. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши результати дослідження, можна сформулювати розширені висновки, які деталізують поставлені завдання і досягнуту мету дослідження.

1. Ретроспективний аналіз методу проєктів у зарубіжній та вітчизняній педагогічній теорії показав, що метод проєктів спрямований на розвиток пошукових і дослідницьких навичок учнів, формування їхньої здатності до самостійного конструювання знань, аналізу та вирішення проблем. Встановлено, що метод проєктів є ефективним засобом інтеграції знань із різних дисциплін, а його поетапна структура забезпечує поступовий розвиток аналітичного, критичного та творчого мислення учнів. У дослідженні окреслено специфіку організації проєктної діяльності для початкових класів, що дозволяє зробити навчальний процес доступним, цікавим і практично значущим для дітей.

2. Робота над проєктом розглядається як інноваційна форма навчання, яка дає змогу учням застосовувати нові знання на основі раніше здобутого матеріалу, приймати рішення, працювати в командах, аналізувати конфліктні ситуації, ефективно використовувати сучасні технології для пошуку й систематизації інформації. Учні експериментального класу, які брали участь у проєктній діяльності, демонстрували зростання самостійності, здатності до критичного мислення та творчого підходу до вирішення завдань. Наприклад, здатність критично мислити у 3-Б класі зросла з 10% на констатувальному етапі до 25% після впровадження проєктної діяльності. Це підтверджує ефективність методики в розвитку інтелектуальних і соціальних компетентностей школярів.

3. Сучасні педагогічні технології, зокрема метод проєктів, показують свою перевагу перед традиційними підходами, які недостатньо враховують індивідуальні особливості учнів. Використання проєктної діяльності як особистісно орієнтованого методу забезпечує створення умов для

формування в учнів власного досвіду дослідницької роботи, що відповідає їхнім інтересам, здібностям і потребам. Під час проведення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» учні не лише набувають базових знань, але й опановують навички командної роботи, аналізу, систематизації інформації та презентації власних результатів.

4. Результати дослідження ефективності проєктної діяльності свідчать, що учні початкових класів віддають перевагу інтерактивним та ігровим формам навчання, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Впровадження проєктної діяльності дозволило збільшити кількість учнів із високим рівнем виконання завдань у експериментальному класі з 10% до 25%, а з достатнім рівнем – із 30% до 45%. Водночас частка учнів із середнім і початковим рівнями значно зменшилася, що свідчить про підвищення загального рівня навчальних досягнень. Аналіз творчих робіт і діалогів учнів 3-Б класу виявив покращення логічності висловлювань, здатності аргументувати власну точку зору та проявів критичного мислення.

5. Метод проєктів, інтегрований у курс «Я досліджую світ», відповідає вимогам Нової української школи. Завдяки використанню цього методу учні розвивають навички аналітичного й критичного мислення, співпраці в команді, планування та оцінки власної діяльності, що формує в них компетентність для життя в сучасному суспільстві. Інтегративне навчання забезпечує розвиток системного мислення, адаптацію до змін та готовність до творчого самовираження. Результати підтверджують, що така організація навчального процесу сприяє стійкому зростанню інтересу молодших школярів до навчання, формуванню позитивного емоційного ставлення до процесу пізнання та здобуття навичок, необхідних для реального життя.

Таким чином, інтеграція методу проєктів у навчальний процес початкової школи є перспективним напрямом, що дозволяє забезпечити розвиток ключових компетентностей учнів, підвищити якість освіти та наблизити її до реальних потреб сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Упровадження інноваційних технологій в освітній процес // Завуч. Усе для роботи. — 2017. — № 23-24. — С. 28-9-28-13.
2. Балакін В. Створення розвивального освітнього середовища навчального закладу професійної (професійно-технічної освіти) освіти / В. Балакін, О. Крапивкіна // Професійно-технічна освіта. — 2018. — № 3 (80). — С. 32-35.
3. Барда, С. І., Московець, Л. П. (2019). Дослідження особистості молодшого школяра : методичний посібник. Кременчук : ПП «Бітарт», 76.
4. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Харків : Ранок, 2019. 120 с.
5. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Харків : Ранок, 2020. 136 с.
6. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Харків : Ранок, 2018. 80 с.
7. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Харків : Ранок, 2018. 80 с.
8. Бондар, Ю. В. (2020і). Формування творчої активності молодших школярів засобами інтерактивних технологій. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія, (61), 9-13. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-61-9-13>О.,
9. Большакова І. Студія онлайн-освіти EdEra. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL : <https://edera.gitbooks.io/glossary/6/world.htm>. 2018 (дата звернення:

11.02.2021).

10. Бритикова Г. В. Метод проєктів як сучасна педагогічна технологія Управління школою. 2008. №7. С.26-28.

11. Василенко Н. В. Інноваційна модель сучасного професійного закладу в контексті освітніх реформ в Україні // Завуч. Усе для роботи. — 2018. — № 7-8 (квіт). — С. 8-1-8-13.

12. Василюк, А. В., Бондар, Ю. В., & Хіля, А. В. (2020). Педагогічні технології інклюзивного навчання : навчально-методичний посібник для студ. закладів вищ. пед. освіти. Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 168. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/6348/1/Vasilyuk%20A.V.%2C%20Bondar%20Y.V.%2C%20Hilya%20A.V..pdf> (автор. внесок – 3 друк. аркуша).

13. Волкова Н. Стратегія інноваційного навчання. Нові виклики освітньої реформи // Директор школи. — 2018.- № 9-10. — С. 26-29

14. Волкова Н. П. Педагогіка : навчальний посібник. 4-те вид., стер. Київ : Академвидав, 2012. 616 с.

15. Василець Я. Є. Організація проєктної діяльності учнів в умовах дистанційного навчання. Матеріали третього міжнародного симпозиуму «Освіта і здоров'я підростаючого покоління» : зб. наук. праць в 2-х частинах / за ред. Страшка С. В. Вип. 3. Ч. 1. К.: Алатон, 2021. С 137-139.

16. Василець Я. Є. Особливості використання проєктної діяльності під час викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Біологічні дослідження – 2021 : збірник наукових праць. Житомир, ПП «Євро-Волинь» : 2021. С. 410- 413.

17. Василець Я. Є. Проєктна діяльність в початковій школі. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи. Матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 7. Бердянськ, Вінниця, Житомир, Івано-Франківськ, Ізмаїл, Кам'янець- Подільський, Київ, Кропивницький, Мукачево, Полтава,

Ужгород, Умань, Херсон, 2020. С. 107-109.

18. Василець Я. Є. Проектна діяльність на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Крок у науку : дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання. Збірник тез та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 80.

19. Василець Я. Є. Формування умінь проєктного навчання на урках «Я досліджую світ» засобами підручників. Інноваційна педагогіка. Одеса : Гельветика, 2021. № 40. С. 67-72.

20. Вдовенко В. В., Агеєва О. В. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Грамота, 2020. 128 с.

21. Вдовенко В. В., Котелянець Н. В., Агеєва О. В. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Грамота, 2020. 128 с.

22. Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Світич, 2018. 128 с.

23. Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Світич, 2018. 128 с.

24. Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Світич, 2019. 128 с.

25. Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Світич, 2020. 144 с.

26. Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Світич, 2020. 144 с.

27. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Гнатюк О. В., Павич Н. М. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Генеза, 2020. 160 с.
28. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Гнатюк О. В., Павич Н. М. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Генеза, 2020. 160 с.
29. Гриценко Л. Інтерактивні засоби навчання у проектно-технологічній діяльності учнів / Л. Гриценко, С. Поляков // Вища школа. — 2018. — № 12. — С. 86-102. — Бібліогр.: 5 назв.
30. Грущинська І. В., Хитра З. М. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. К. : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.
31. Даніліна І. В. Навчальні проекти у початковій школі. Харків : Основа, 2016. 160 с.
32. Демченко Л. Апгрейд освітнього процесу. Досвід використання елементів STEM та STEAM-освіти / Л. Демченко, О. Журибеда // Інформатика в школі. — 2019. — № 1. — С. 6-17. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/>
33. Дрогобич Н. Мовна культура як складова педагогічної культури вчителя початкових класів. URL : http://ddpu.drohobych.net/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-61.pdf.
34. Дуняшенко Н. Stem-освіта — від теорії до практики. Матеріали до засідання педагогічної ради / Н. Дуняшенко, В. Цьома // Завуч. — 2019. — № 9. — С. 34-
35. Єршова Л. М. Модернізація змісту загальноосвітньої підготовки в системі професійної (професійно-технічної) освіти // Педагогіка і психологія. — 2018. — № 4. — С. 60-64. — Бібліогр.: 7 назв.
36. Ефімов В. Ф. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в початковій освіті школярів. Початкова школа. 2009. № 2. С. 56–59. .

37. Ільченко О. Г. Проектне навчання в інтегрованому курсі «природознавство» як умова міжмодульних зв'язків курсу. Технології інтеграції змісту освіти: збірник наукових праць. Вип. 7. Полтава : ПОІППО, 2017. С. 28-33.

38. Кириленко О. С., Барнич О. В., Мамчич О. Б. Практичний аспект формування навичок 4К на уроках читання в НУШ. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2021. № 32. С. 29-32.

39. Кириленко О. С. Умови формування навичок 4К в НУШ. URL : <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ksdpounush/paper/viewFile/337/331> (дата звернення: 14. 11. 2021).

40. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Львів : Світ, 2019. 136 с.

41. Климко Л. В. Концептуальні підходи до створення інноваційного освітнього середовища // Завуч. Усе для роботи. — 2017. — № 23-24. С. 28-4-28-5.

42. Коваль В, Сергієнко Н., Стрілецька Н. Тренінг-марафон «Від майбутнього вчителя до школи майбутнього». Чернігів : Педагогічні обрії, 2017. № 4-5. С. 62-82.

43. Коваль Н. Школа найближчого майбутнього: нові технології в системі освіти // Директор школи. — 2019. — № 8. — С. 60-75.

44. Коломис А. Психологічна готовність педагогів до інноваційної діяльності // Завуч. Усе для роботи. — 2017. — № 23-24. — С. 28-21-28-24.

45. Корнієнко М. М., Крамаровська С. М., Зарецька І.Т. Я досліджую світ : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Харків : Ранок, 2020. 136 с.

46. Крамаренко А. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ» : навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 347 с.

47. Лимар Ю.М. Педагогічні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка, 2012. 64 с.

48. Лимар Ю. М., Лаврінчук Ю. О. Врахування індивідуальних особливостей молодших школярів у процесі навчання та виховання. Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні : збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів 27- 28 квітня 2018 р.). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. С. 97- 99.

49. Лукаш Л. І. Проектна діяльність як інноваційна технологія навчання // Нива знань. — 2019. — № 3-4. — С. 34-36

50. Мелашенко К. Технологія проєктного навчання. Завуч. 2006. №13. С.12-14.

51. Мелешко В. В. Використання сучасного шкільного підручника як провідного засобу навчання в сільській школі. Проблеми сучасного підручника. 2015. Вип. 15 (2). С. 12-21.

52. Мельниченко Б. Метод проєктів за рубежом : минуле і сучасне. Метод проєктів : традиції, перспективи, життєві результати. Практико зорієнтований збірник. К. : Департамент, 2003. С. 133-136.

53. Мельниченко С., Коваль В. Впровадження екологічних проєктів у практику початкової школи. Тези III Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи». Дрогобич : Просвіт, 2015. С. 238-239.

54. Метод проєктів : особливості застосування в початковій школі : посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, учнів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. К : Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, 2009. 42 с.

55. Метод проєктів у початковій школі / упорядн. : О. Онопрієнко, О. Кондратюк. К. : Шкільний світ, 2007. С. 128.

56. Морзе Н.В., Барна О.В. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. К. : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.

57. Овсянецька Л. П. Мотиваційна основа творчості. Філософія, соціологія, психологія : збірник наукових праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. С. 23–30.
58. Огієнко О. І. Тенденції розвитку проєктної технології у зарубіжній педагогіці ХХ століття. URL : <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-15.pdf> (дата звернення: 25.09.2021).
59. Організація проєктної діяльності екологічного спрямування в початковій школі : навчаль-методичний посібники / упорядники: Коваль О. В., Карпенко О. Ф. Чернігів : Десна Поліграф, 2020. 96 с.
60. Перспективні освітні технології : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Сизоненко. К. : Гопак, 2000. 560 с.
61. Пєхота О. М., Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / за ред. Пометун О. І. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
62. Проєкти в початковій школі : тематика та розробка занять / за ред. Онопрієнко О. К. : Шкільний світ, 2008. 128 с.
63. STEM-освіта: стратегія упровадження: [статті] // Інформ. збірник для директора школи та зав. дит. садка. — 2018. — № 10. — С. 58-110.
64. Тараненко С. П. Інтеграція навчальних предметів як засіб формування в учнів початкової школи цілісності сприйняття навколишнього світу. URL : <http://library.ippro.com.ua>. 2017 (дата звернення: 11.08.2021).
65. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 3-4 класи. Київ : ТД «Освіта-Центр+», 2018. 240 с. (Савченко).
66. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 3-4 класи. Київ : ТД «Освіта-Центр+», 2018. 240 с. (Шиян).
67. Торубара О. М. Використання інноваційних технологій в навчальному процесі. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Чернігів : ЧНПУ, 2011. Вип. 83. С. 220-223.
68. Тягло О. В., Цимбал П. В. Проєктні технології : особливості

впровадження у початковій школі. Початкове навчання та виховання. Харків : Основа, 2008. № 19-21.

69. Упровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах: методичний аспект / О. Патрикєєва, І. Василяшко, О. Лозова, С. Горбенко // Рідна школа. — 2017. — № 9-10. — С. 90-95.

70. Фасоля А. Інноваційні форми навчання: педагогічна майстерня // Українська мова і література в школі. — 2018. — № 5. — С. 24-26. — Бібліогр.: 13 назв.

71. Фенченко Г. Проєктна діяльність учнів школи. Рідна школа. 2006. С. 25

72. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

73. Хавіна С. Я. Теоретичні засади управління інноваційною діяльністю в закладі освіти // Управління школою. — 2019. — № 1-3. — С. 90-92.

74. Халілова Ф. С. Інформаційні технології в професійній діяльності вчителя початкової школи / за заг. ред. Н. В. Апатової. Сімферополь : «ДОЛЯ», 2009. 240 с.

75. Харченко Н. Креативна педагогіка: форми роботи : [Пошта довіри, День генія, "Дискусійні гойдалки", Театр-експромт, "Філософський стіл", Літопис класу, Соціальне проектування , Анкета думок", "Жива газета"] // Школа. — 2018. — № 12. — С. 88-95.

76. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Початкова школа. 2009. №5. С. 12–14.

77. Хімін Н. Інноваційний простір закладу освіти: практичний аспект // Завуч. Усе для роботи. — 2017. — № 23-24. — С. 28-6-28-8.

78. Череднік Д. Інноваційні процеси в освіті / Д. Череднік, С. Даньшева // Новий колегіум. — 2018. — № 3. — С. 44-47. — Бібліогр.: 11 назв.

79. Чиженко Т. В. Розвиток творчих здібностей учнів початкових

класів. Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної веб-конференції 15-16 травня 2013 р. м. Херсон / за заг. ред. В.В. Кузьменка. Херсон : Освіта, 2013. С. 265–270.

80. Яковишина Т. В. Педагогічні умови застосування креативної технології "тайм-менеджмент" в умовах вищого закладу освіти / Т. В. Яковишина, О. В. Сарнавська // Педагогічні науки. — 2018. — № LXXXI, том 2. — С. 240-244. — Бібліогр.: 6 назв.